

1917-1991

Els esperits de la plaça vella

L'estat-partit que durant setanta quatre anys ha guiat l'URSS, va quedar marcat pel terror de Stalin.

A Moscou el 22 d'agost, enmig del gran rebombori provocat pel fracàs del colp, algú va cridar "anem a la Plaça Vella". A Moscou tothom sap què vol dir la "Plaça Vella" o la "Casa de la Plaça Vella". Fins ara ha estat la manera més col·loquial i potser més literària d'anomenar l'edifici del Comitè Central del Partit Comunista. I davant la mirada d'espant dels funcionaris comunistes es va muntar, com un fet històric inevitable, el setge: uns van pujar fins el terrat per col·locar una bandera tricolor russa; uns altres en van tenir prou barrant el pas al cap del PCUS de Moscou, Iuri Prokòfiev, que intentava fugir amb la seva secretària i amb una maleta plena de documents. Al cap d'unes hores van arribar policies municipals i funcionaris de l'Ajuntament de Moscou –governat pels demòcrates– que van imposar l'ordre; van calmar la gent, van desallotjar els funcionaris i van segellar la Casa de la Plaça Vella. A hores d'ara tothom es pregunta a Moscou quin ús podria tenir en el futur l'edifici i no són pocs els que en reclamen un ús polític: que es declari patrimoni acumulat i sigui compartit per totes les forces democràtiques russes.

La història s'ha capgirat. I els comunistes, una vegada hagin superat les investigacions judicials per la seva complicitat en el colp d'estat, hauran de transformar-se, de canviar el nom i de buscar locals. Tornaran, d'alguna manera, al punt d'inici, a començament de segle, quan els bolxevics, herois perseguits, s'havien de reunir a les catacumbes.

DE L'OU A LA SERP

No va ser d'un dia per l'altre que els "herois" van convertir-se en "criminals", en "dimonis", en "esperits malignes de la Plaça Vella". Però el viatge històric que va portar el sector bolxevic del Partit Obrer Socialdemòcrata Rus –aquest era el nom d'origen– a convertir-se en

Partit Comunista de la Unió Soviètica sempre va estar marcat per la vehemència i la intransigència del liderat de Lenin; per la seva convicció de posseir l'única, possible i veritable interpretació de Marx; per la seva obsessió –contradició– de voler fer un partit democràtic i plural però alhora disciplinat, tancat i gairebé paramilitar. El primer que es va adonar de la gran contradicció de Lenin va ser el seu oponent, el menxevic Martov. I diuen que abans de morir, en moments de nostàlgia i d'autocrítica, Lenin se recordava molt de Martov i es lamentava de no haver treballat plegats i de no haver escoltat moltes de les seves previsions. Martov havia augurat que el país estava abocat al totalitarisme i Lenin, malalt, ensumava l'amenaça de la dictadura i del terror en l'ambient que l'envoltava. Era l'any 1924 i Stalin ja gairebé s'havia apoderat de la maquinària del poder. Però aquella situació era la culminació de tot un procés de, diguem-ne, "deixadesa" democràtica. La serp del stalinisme s'havia estat incubant en l'ou d'octubre: derrocant amb tècniques de colp d'estat un govern fràgil –el del social-revolucionari Kerenski– però representatiu de tots els sectors democràtics de la societat russa; imposant el poder dels soviets que era tant com dir el poder assembleari dels majoritaris bolxevics; dissolent l'assemblea constituent –el primer parlament rus democràtic– perquè els bolxevics no van superar el 25 per cent dels vots. El pas següent seria la il·legalització de tots els partits. A la mort de Lenin, el Partit Comunista era el partit únic, però també l'únic fòrum on encara es podia exercir la dissidència i el pluralisme.

CAP AL PARTIT-ESTAT

Per aquells temps el Comitè Central ja s'havia instal·lat en un luxós hotel modernista de la Plaça Vella. De mica en

mica l'hotel es va quedar petit i els funcionaris van començar a ser instal·lats als edificis dels costats. Fins i tot una petita església va ser engolida per l'expansió de la burocràcia. Començava la dècada dels trenta. La NEP –l'herència de Lenin– havia estat esborrada i al carrer hi havia gana a causa de la política d'extermini dels camperols. Els despatxos estaven plens de retrats de Stalin i de les seves consignes: el socialisme en un sol país; els socialdemòcrates són socialtraïdors; l'obrer Stakhanov, treballador exemplar; la pròxima fita és la industrialització i el pla quinquennal. Aquestes consignes eren aplaudides i escampades pels funcionaris fidels reclutats per Stalin. La majoria ja no eren aquells intel·lectuals i treballadors il·lustrats dels primers temps, sinó gent ressentida, molts arribistes i fins i tot lumpenproletariat dels baixos fons. Aquest episodi l'explica prou bé Anatoli Ribakov en la seva novel·la *Els fills de l'Arbat*: Saixa és un jove fill d'intel·lectuals marxistes que creu en el partit i en la revolució i que acabarà sent perseguit i marginat, en canvi Iuri, ple de complexos pel seu origen obrer, perquè el seu germà està a la presó i la seva mare s'ha de dedicar a fer feines, canalitza tota la seva ràbia en una carrera burocràtica i servil, fins a arribar a ser agent de la policia política. Gent com el jove Iuri, que dibuixa tan bé Ribakov en la novel·la, van ser les eines que Stalin va utilitzar per liquidar la poca democràcia que encara quedava en el Partit Comunista: primer la defenestració política de Trotski amb la complicitat de Bukharin –el preferit de Lenin– de Zinoviev i de Kamenev. Després li tocava el torn a l'oposició de dreta de Bukharin, que encara defensava la NEP. Finalment, la ja feble oposició de Zinoviev i Kamenev també seria esborrada. Tots els líders del 1917 trobarien la mort després dels teatrals processos de 1936-38 en la terminologia de la justícia va ser suplantada pel llenguatge de les clavegueres: "...rates verinoses... cucs fastigosos que buscàveu les esquerdes de traïció". En aquells dies la Unió Soviètica era un immens camp de concentració. I a la Plaça Vella les dependències del Comitè Central ja havien ocupat tota la gran illa. L'estat i el partit ja eren una mateixa cosa. I tot i que la Constitució de 1936 reconeixia el funcionament d'organismes parlamentaris, ni una llei del Soviet Suprem va ser aprovada sense el consentiment del Comitè Central, ni tampoc cap disposició

del govern es va executar sense el llum verd del Politburó

LES DUES 'PERESTROIKES'

Marcat pel terror de Stalin l'estat-partit era, doncs, irrecuperable per a qualsevol experiment d'apertura democràtica. De ben poc va servir que, en el XX Congrés del PCUS, el 1956, Khruixtxov denunciés el genocidi i intentés encarrilar el país cap a una nova i tímida versió de la NEP. Una, diguem-ne, primera *perestroika*. Khruixtxov només comptava amb un reduït nombre de col·laboradors reformistes –Fiedor Burlatski, Roi Medvediev, que encara són vius per explicar-ho –que no van poder fer res quan l'octubre de 1964 els neo stalinistes Suslov, Ignatov, Xelepín i Brejnev van donar un colp d'estat al si del Comitè Central i van posar fi a la reforma.

La Unió Soviètica va trigar més de vint anys a poder sortir del túnel de l'estancament en què la va ficar la gent de Brejnev, i quan va sortir, ja havia perdut el tren de la revolució tecnològica. La fallida tecnològica s'intuïa pertot arreu i Gorbtxov va intentar evitar el naufragi. Tota la resta ja és prou conegut.

Ara a la Casa de la Plaça Vella, tancada i barrada, només pot entrar de tant en tant Vladimir Ivaixko, el secretari general adjunt que va nomenar Gorbtxov l'any passat i que ara ha d'assumir la responsabilitat de liquidar el partit. Ell diu que intentarà la reconversió, que el PCUS encara té futur. Però la veritat és que la militància comunista o se n'ha anat a casa, o espera apuntar-se al carro de Xevardnadze o –la més ortodoxa– intenta aventures en la clandestinitat. Ivaixko no rep senyals que facin pensar en un renaixement. Les úniques cartes que ha rebut últimament l'improvisat líder són les que li demanen que tingui cura dels arxius depositats a la Plaça Vella. Que són documents històrics i patrimoni de tota la humanitat. L'únic interès que desperta ja l'aventura comunista és la de conèixer a fons el seu passat.

Llibert Ferri

